

VE SVĚTE JAK NA KLUZIŠTI

Stanislav Komárek: Zápisky z Orientu.

Zápisky z Okcidentu

Dokořán, Praha 2008

Nakladatelství *Dokořán* se rozhodlo souborně vydat cestopisné eseje Stanislav, Komárka. Většina textů vyšla již dříve v titulech *Hlavou dolů* (1999), *Pitevní praktikum pro pokročilé* (2000), *Mír s mloky* (2003) a *Leprosárium* (2005), s ostatními se bylo lze setkat na stránkách časopisů a novin. Knihy z toho vznikly dvě; jedna pojednává země Okcidentu, druhá se obrací k Orientu. Takové rozdělení je vcelku logické, vynucené nejen zcela rozdílnou mentalitou „západu“ a „východu“, ale i tradiční bipolární diferenciací světa. Problematická je snad pouze hranice mezi stranami. Komárek uvádí, že je běžně situována na linii Terst-Petrohrad, sám se však z různých důvodů rozhodl posunout ji až k Uralu. Ve sféře okcidentální se tak ocitly země jihovýchodní Evropy, jež byly dříve vnímány jako orientální. Rozdělení na Orient a Okcident už není založeno pouze na náboženské příslušnosti, nýbrž souvisí s životním stylem či s tendencemi k „rozvolňování rodiny a k chápání abstrakt, jako jsou zákony, stát a ekonomické doktríny, nezávisle na ní“ - jak Komárek velmi případně upozorňuje v esejí *Povaha Východu*. Takové členění možná leckterého národovce či pravicově smýšlejícího čtenáře, pro nějž například některé země Balkánu přísluší na druhou stranu světa, uvede do rozpaků, či hůře, potýrá představou, že zas nějaký relativista obrušuje ostré mezníky západní a východní tradice. Už v tom spatřuji výrazný klad knihy, když Komárek rozšiřuje evropský prostor o země, které bývají hysterickými žurnalisty označovány pomalu za barbarské.

Po formální stránce se sobě jednotlivé cestopisy velmi podobají, dokonce by se dalo říci, že dodržují tutéž strukturu. Po výkladu věnovaném přírodním specifikům, krajině či geologii následují postřehy ze života lidí, jež jsou valně promíšeny s historickými reáliemi, popisem tradic a zvyklostí anebo náboženského smýšlení. Komárek se nevyhýbá politickému statu quo, jež je navíc často uváděno v širokém kontextu politického a společenského vývoje. Například eseje o Číně, Tibetu a Africe obsírně pojednávají o celých kadlubech problémů, dávajíce tak vyvstat nejen plastickému obrazu země a jejího obyvatelstva, ale i nebývalé erudici Komárkově, soustřeďující poznatky všeho druhu. Rozsáhlé vědomosti o navštívené zemi, jakož i o zemích ji obklopujících, zakládají nejvýraznější charakteristikou předkládaných esejů. Na rozdíl od formy a jazyka, které se postupem četby poněkud zají - zejména pak urputná snaha o jazykovou aktualizaci a poetickou svébytnost -, jsou zdrojem častých překvapení. Komárkovou ctižádostí je intelektuálně náročný cestopis a té se nijak nezpronevňuje. Pohybuje se s brilancí esejisty hned na několika rovinách, odbíhá, staví oslí můstky a vůbec své téma amplifikuje někdy téměř do vyčerpání čtenářova ducha. Zároveň se drží vymezení eseje jako náčrtu: své téma totiž nikdy nevyčerpá, spíše od něj uteče, anebo, jako v případě textu o Tibetu, afirmuje jeho nevyčerpatelnost. „*Tibet se dá ze všech zemí, které znám, nejobtížněji vyslovit a popsat. Víc než kde jinde tam vynikne krátkost, marnost a prázdnota světských věcí, kterou sice tušíme už v rodné vsi, ale tolik na nás nenaléhá. To nejdůležitější o Tibetu asi zformulovat nelze.*“

Dalo by se tedy říci, že Komárek svírá bohatou, leckdy až rušivě přebujelou knihovnu poznatků pevnou formou. Počítám, že kdyby tomu tak nebylo, kdyby na stálou formu rezignoval, jeho tvůrčí duch věrný čemusi, co se až příliš podobá asociativní metodě, by se rozletěl a nikdo by jej nedokázal zkrotit. Odrazil by se od náture indického lidu a přes Jungovy stíny, obrysy německého myšlení by směřoval k biologii, odtamtud k Sudetám, a dal tak vzniknout jakési supertematické koláži. Rád bych se za takovou práci u autora přimluvil, a dokonce si myslím, že vzhledem k rychlosti, s jakou vydává své tituly, ale i zvládnutému stylu by to pro něj byla hračka, již by potěšil zejména čtenáře *Analogonu*, do něhož občas přispíval. (Ty by také určitě řádně popudil svými sympatiemi k C. G. Jungovi kontrastně vypočítanými velkohubým prohlášením: V *Malé Asii* „*teprve pochopíme, že (Freud) své nevědomí v podstatě vynalezl, téměř jako Edison žárovku.*“) Co víc, pomohl by tak i vlastnímu stanovisku nonkonformního komentátora,

který nemá problém s narušováním tradičních způsobů výkladu a přeneseně pak i samotných interpretací. Jakkoli totiž není těžké sledovat Komárkův mnohdy cynický odstup třeba od historických dějů (Fenomén Mao) a postupem času se na něj naladit, najdou se určitě i tací, kteří jej budou považovat za velkou slabinu předkládaných textů. Kdo autora čte častěji, ví o jeho psaní své, kdo se nechá nalákat na cestopis, který dnes v této podobě vychází jen velmi zřídka, neznaje Komárkův styl a způsob uvažování, zůstane možná jako opařený. Co si taky myslet o někom, kdo je schopen napsat, že: *„Hispánské diktatury se sice vyznačují velkou tvrdostí, ale často jen krátkodobou - chycení nepřátelé jsou bez soudu postříleni, když hněv trochu vyprchá, spokojí se vůdce se stržením několika nehtů a navrátilce po několika letech už zcela amnestuje. Tatík Pinochet vykazoval oba tyto rysy velmi výrazně.“* Nebo: *“Člověk si maně začíná vážit rostlin, které jsou schopné vzdorovat naší zimě či i třeba polopouštnímu suchu - mají proti těm tropickým cosi navíc, tak asi ve stylu východoevropského intelektuálního disentu před intelektuály západními - ve „skleníkových“ podmínkách se všechny dovednosti redukuje na strkání se o místo na slunci.“*

S tímto problémem zlehčování souvisí i řada jiných nešvarů, které Komárkovi nutno vyčíst. Jednak jde o mnohdy přílišné zploštění problémů - pomocí ironie se odbývá politicky anebo lidsky podstatná událost, jíž je bolest, frustrace, válka atd. Můžeme tušit, že tu hraje roli autorem přiznaná fascinace Čínou, čínskou společností, jež *„je bytostně kolektivistická a už od nejstarších dob vždycky a bez všech rozpaků obětovala jedince zájmům celku.“* Autor si v Číně zažil své, o tom není pochyb, kdo však jeho zkušenost nesdílí, jen těžce se může vyrovnat s relativizujícím přístupem k euroatlantickým kulturním hodnotám. Podotýkám, že každá reftexe jinakosti je však naprosto namístě a měli bychom držet v úctě toho, kdo se nám ji snaží zprostředkovat.

Velmi ostražitě se nicméně stavím k indiferentnímu náhledu, který si Komárek udržuje. Dojde-li v esejích na vážná kulturní témata, mezi nimiž se často balancuje dostatečně šikovně, aby nebyla jedna strana pobouřena, není mnohdy zřejmé, jaké stanovisko autor zaujímá. A to je smutné, zvláště tvrdí-li o sobě, že je filozof. Myslím, že je spíše biolog, že s odstupem sobě vlastním pracuje jako exaktní vědec, potlačuje svou subjektivitu, zaujetí pro tu či onu stranu. Rád bych se například dozvěděl, jak hodnotí propastný rozdíl mezi západní kapitalo-demokracií (k čemuž by bylo v esejích z Okcidentu dozajista místo) a její orientální mutací (o níž píše v souvislosti s čínským myšlením), či spíše, která strana je mu bližší. Vposledku se však musím spokojit s pomyslným místem uprostřed, z něhož lehce setřeme jakýkoli extrém. Dozajista by bylo možné namítnout, že cestopis neslouží k vyhraňování politických stanovisek - pohrává-li si však autor s hodnocením té či oné kultury, pokouší-li se o paralely mezi nimi, pak by se jistému zhodnocení neměl vyhýbat. V opačném případě pak můžeme mít dojem, že nás zahlučuje rozsáhlým penzem informací, sám se však poněkud vytrácí a jeho výklad poklesá k mechanické deskripci.

Ať už je tomu s názory Stanislava Komárka jakkoli, ve svých esejích poskytuje maximální prostor erudici, jíž dosáhl hned v několika oborech. Ten, kdo se s ním pustí do světa, bude leckdy zaskočen, jak rozdílné či naopak podobné mohou být lidské kultury (viz esej *Konvergence*). Nádavkem se dozví něco o biologii, antropologii, historii, zkrátka stane se svědkem autorova brainstormingu inspirovaného pokaždé jiným prostředím. Víc asi čekat netřeba, i tak bude muset čtenář dávat pozor, aby mu text ve svých nuancích neutekl.

Jakub Vaníček

tvář 02/09/21